

Artur R. Juszczak

Hiszpański kryptojudaizm

Artur R. Juszczak

Hiszpański kryptojudaizm

Dzieje żydowskich konwersji
i problem współczesnej resygnalizacji
przezwiska MARRANOS

Kraków 2026

Nota od autora

Niniejszy ebook stanowi integralny fragment tryptyku tematycznego (Juszczak, Artur R. 2026. *Żyd w kręgach absurdu. Tryptyk historyczno-etymologiczny*), składającego się z trzech komplementarnych części tworzących spójną całość merytoryczną i metodologiczną

Publikowany tekst został wyodrębniony decyzją autora w celu samodzielnej prezentacji wybranego zagadnienia badawczego. Autor niniejszej publikacji posiada pełnię autorskich praw osobistych i majątkowych zarówno do całego opracowania, jak i do wszystkich jego części składowych.

Wydanie fragmentu w formie autonomicznej publikacji elektronicznej ma charakter w pełni autoryzowany i pozostaje zgodne z obowiązującymi normami prawa autorskiego oraz standardami etyki akademickiej. Publikacja nie stanowi przedruku nieuprawnionego, autoplagiatu w znaczeniu naruszenia cudzych praw ani reprodukcji wymagającej odrębnych licencji wydawniczych.

Artur R. Juszcza

Tytuł: *Hiszpański kryptojudaizm. Dzieje żydowskich konwersji i problem współczesnej resygnalizacji przezwiska MARRANOS*

Seria wydawnicza: „Zabójcze Słowa”.

Publikacja stanowi wyodrębnioną część książki: *Żyd w kręgach absurdu*.

Tryptyk historyczno-etymologiczny. (Kraków: Domarton 2026)

Recenzja naukowa: ks. dr hab. Mirosław Michalski, prof. ChAT

Redakcja i korekta stylistyczna: Iwona Hardej

Redakcja techniczna: Aleksandra Budzińska

Korekta: Sara Pieszka

Projekt okładki i ilustracji: Hanna Kiszka

Skład i łamanie tekstu: Sandra Holona-Biegun

Konwersja na czytelniki: Szymon Bolek

Wydanie pierwsze, wersja elektroniczna.

Kraków 2026

© Copyright by Artur R. Juszcza

ISBN: 978-83-975840-4-4

Autor zachowuje wyłączne autorskie prawa osobiste i majątkowe do niniejszej publikacji oraz całego opracowania, którego stanowi ona część. Jakiegolwiek rozpowszechnianie, reprodukcja lub przetwarzanie całości bądź fragmentów publikacji wymaga uprzedniej zgody autora, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez obowiązujące przepisy prawa cytatu i dozwolonego użytku naukowego.

Spis treści

Nota od autora 5

Wprowadzenie 9

1. Zmierzch pogaństwa i początki iberyjskiego chrześcijaństwa 11
2. Narodziny iberyjskiego kryptojudaizmu 15
3. Od wolności judaizmu do terroru katolicyzmu 19
4. Klasa społeczna *Cristianos Nuevos* 25
5. Geneza przezwiska *Marranos* 31
6. Motywy grzechów, reliefów JUDENSAU i epidemii dżumy jako przyczynki do upowszechnienia się przezwiska 35

7. Od stygmatu do symbolu, czyli resygnalizacja przezwiska
Marranos w XXI wieku 39

8. *Marranos* w krzywym zwierciadle polskiej myśli filozoficznej 47

Konkluzje 55

Bibliografia 59

Wprowadzenie

Źródłem inspiracji do podjęcia tematu *Marranos* stała się nietuzinkowa świątynia w Sewilli – Kościół Santa María la Blanca, usytuowany przy ulicy pod tym samym wezwaniem. Ten niemy świadek przemian w iberyjskim tyglu religijnym nadal pozostaje w służbie świętego czasu. W XVII wieku został odrestaurowany i doczekał się wspaniałych ozdób, z których największe wrażenie wywołuje kunsztownie zdobione, śnieżnobiałe barokowe sklepienie. Przebywanie w tej budowli nasuwa refleksję, że jest to miejsce sakralne, w którym święty czas przeżywali wyznawcy trzech religii. Zmieniały się symbole, liturgia i treści, ale czas był tam zawsze taki sam – nadzwyczajny, unoszący się nad codziennym życiem.

Ta wyjątkowa pod wieloma względami świątynia zlokalizowana jest w równie wyjątkowej dzielnicy. Dzisiaj jej nazwa brzmi Barrio de Santa Cruz, ale w XIII i XIV wieku była to Juderia – dzielnica żydowska,

w której raczej gwiazda, a nie krzyż, górowała nad mieszkańcami. A jeszcze wcześniej rolę tę spełniał półksiężyc, bo to muzułmanie stawiali te mury i umieszczali na nich własne symbole. Kiedy jednak Sewillę przejął chrześcijański władca Ferdynand III Kastylijski, świątynia została przekazana na potrzeby gminy żydowskiej. Judaizm zagościł w niej na sto czterdzieści lat. W 1391 r. o tolerancji nie było już mowy, brakowało bowiem króla. Juan I (1358–1390) rok wcześniej nieszczęśliwie spadł z konia, a Henryk III Chorowity (1379–1406) był za młody do sprawowania rządów. W pełni sił był natomiast zaciekły wróg Żydów – Ferrand Martínez, archidiakon Écji. To odbiło się na nastrojach i w wyniku antyżydowskich zamieszek Juderia opustoszała. Większość sewilskich Żydów wymordowano, a pozostałych przy życiu przymuszano do chrztu. Synagogi utraciły swoich wyznawców, ale nie oznaczało to pustki. W ten sposób, na kanwie religijnych przemian, w budynku synagogi powstał Kościół Santa María la Blanca. W dawnej synagodze pojawili się chrześcijańscy neofici ze skłonnością do tradycji judaizmu. Kolejne pokolenia *Cristianos Nuevos* tworzyły historię niefortunnego aliażu chrześcijańskiego rytu i żydowskiego pochodzenia. Ich śladem podążali podejrzliwi inkwizytorzy, a prosty lud nazywał ich obelżywie *Marranos*, co w dialekcie starokastylijskim oznaczało „Świnie”.

Czasy żydowskich konwersji w Hiszpanii przeminęły. Po inkwizytorach pozostała jedynie zła sława spychana ciężarem czasu w niepamięć, a po żydowskich katolikach nieliczne pomniki pamięci. Niewdzięczną ikoną okresu prześladowań była właśnie nazwa *Marranos*, która przywoływana jest obecnie na przekór jej fatalnej istocie. Resygnalizacja starego przezwiska osadzona jest na nieświadomym lub celowym działaniu. Aby wykluczyć to pierwsze, niezbędna jest krytyczna analiza wydarzeń z przeszłości i wgląd w aktualne tendencje do szafowania terminem *Marranos*. Postaram się zatem ujawnić genezę tego przezwiska i osadzić je we właściwym okresie historycznym. Zaprezentuję okoliczności stanowiące przyczynki do utworzenia klasy społecznej żydowskich konwertytów i ich potomków. Zaakcentuję czynniki implikujące upowszechnienie się kłopotliwego onimu. Zaproponuję definicję, która umożliwi jego właściwą recepcję. Dokonam analizy przyczynków jego resygnalizacji w XXI wieku.